

„TIED VAGYOK, TIED HAZÁM...” *A 19. századi kismesterek nyomában*

*Tied vagyok, tied hazám
E szív e lélek.
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnék.*

*Szent egyház keblem belseje
Oltára képed.
Te állj, s ha kell a templomot
Ledöntöm érted.*

Petőfi Sándor: Honfidalának első két versszaka volt az első magyar kóruspályázat szövege.

A 19. századi *kismesterek* munkásságáról szólva sokan közülük karnagyok, zenetanárok, tanárok voltak, akik munkásságukkal előkészítették a 20. század nagy zenei változásait. E zeneszerzők művei bár nem túl jelentősek, mégis akad közöttük egy-két igen érdekes és értékes kórusmű. A kis mesterek munkássága más téren volt kiemelkedő. Ők voltak azok, akik:

Megteremtették a magyar polgári dalos mozgalmat,
Létrehozták a magyar zenei szaksajtót,
Lefektették a mai magyar zenei intézményrendszer alapjait,
És elindították a magyar népzene kutatást.

DALOSOK 20. század elejéről

A képen egy mulatozó, éneklő társaság látható a 20. század elejéről. A polgári dalosmozgalom kezdetben férfikari mozgalom volt, világi vegyeskarok és nőikarok csak később jöttek létre. A férfiak próbaterem híján kocsmákban, kisebb vendéglőkben gyűltek össze énekelni. Így volt ez a 19. század elején is, amikor Berlinben megalakult az első dalegylet. A *Zelter* által elindított mozgalom sikerrel hódított Európában és a 30-as évek elején Magyarország is átvette a példát. Sorra alakultak dalegyletek az országban, főként a nyugati megyék nagy városaiban: Győr, Pozsony, Sopron, Pécs, Veszprém.

A szabadságharc elsodorta a lassan kibontakozó dalos mozgalmat. Az 1850-es évek elején cenzúrázták a műsorokat, és ha a lázadásnak a legkisebb szellemét is felfedezték azonnal betiltották az előadást. Tilos volt a bálozás, a társas összejövetel; A magyar tánc és a magyar dal.

Thill Nándor Elemi karénektan kötete

Thill egyházzenesz volt a Lipótvárosban, majd később a Bazilika karnagya volt.

Többször kérvényezte „magán férfinégyesének” a Pest-Budai dalárdának működését, de kérelmét a hatóságok mindig elutasították. Az engedélyt csak 1854-ben kapta meg, amikor kórusa végre nyilvánosan is bemutatkozhatott. Hatására országszerte alakultak kórusok.

Thill ennek a hangversenynek a bevételéből 20 aranyat ajánlott fel egy eredeti magyar férfinégyes megírására. Ez volt az első magyar kórusmű pályázat.

A vers, amelyet meg kellett zenésíteni *Petőfi Honfida* volt. Jellemező volt azonban a korra, hogy a műveket szinte azonnal betiltották.

A Nyertes pályaművek között szerepelt: Thern Károly, Lorenz János, Huber Károly, Doppler Károly műve.

A DOPPLER TESTVÉREK

Doppler Károly és Ferenc. Ferenc volt az idősebb Károly a fiatalabb. Mindketten fuvolaművészek voltak, Európa-szerte tartottak hangversenyeket. Lembergben születtek (Ukrajna) és Bécsben képeztek tovább magukat.

1830 körül költöztek Pestre és a Pesti Német Színháznak voltak a fuvolásai, ahol Károly egy darabig másodkarmesterként is működött.

13. Honfidal.

Magyarul írták: Pest: Nándor Thill.

Működje! teljesen.

1st hang.
2nd hang.
3rd hang.

1. Töl - ted ve - gyek. U - si - ka - sá - m.
2. Szá - dós - se - jós - ka - dó - ke - bel.

1. É - n - né - le - nek. Ki - nek - ret - tük.
2. Vég - ső - i - má - ja. Ál - dás a - hon -

1. Na - d - ge - det. Nem - tük - ret - tük?
2. Is - te - nem. Ál - dás - ra - ja.

1. Szent - egy - há - kék - lem - bel - se - je.
2. De - én - nem - dóm - om - mi - se -

1. Or - ká - sa - ked - nek. Töl - ted - ka - sá - m.
2. Ki - nek - ál - tom. Lág - ked - ve - seb -

1. a - tempo - mot. Le - dő - tük - ér - ted.
2. Nem, hogy te vagy. A nagy vi - lá - gon.

2.
Tűnök kísértem lépted,
S mind egyre híven,
Nem mint az árny az utasit
Csak jó lében,
De mint az éregyk nő mádon
Az est köcsögét,
Nő bím, ha sötétedni kezd,
Háskám fölötted.

4.
Én ómegek, bel híved
Feküri embe
A sorstól új fényt esznek
Szent életed,
S kihalom egy csöpp barát
A bel éreggek,
Már kerek, mert kinyugom
Mél peregnél!

Ferencnek több operáját is bemutatta a színház, illetve művei között népszerű volt a Liszt rapszódia zenekari átírata.

Az első magyar kórusmű pályázaton Doppler Károly műve a pályanyertes művek közé tartozott.

ID. ÁBRÁNYI KORNÉL

Szabolcs megyei nemesi család szülötte (1822-1903). Eredeti neve *Eördög* a névváltoztatás 1843-ban volt. Szülei háza a magyar reformkor egyik szellemi központja, ahol megfordult Boka Károly, Bihari János, Lavotta János, Rózsavölgyi Márk.

1834-ben Nagyváradra költözik. Erkel hatására választotta a zenei pályát élete hivatásául 1843-47 nyugati tanulmányútra indul: München, Párizs, London, Bécs. 1847 a Pesti letelepedés.

Ábrányi kiemelkedően sokat tett a magyar zenekultúra kibontakozásának érdekében. Alapítója a Zenészeti lapoknak (1860-1876); a Polgári dalos-mozgalom, a Dalárünnepélyek (Pécs 1864) elindítója; OMDE vezértitkára (1867-1888). 1870-es évek elején jelentős szerepet vállalt **Zeneakadémia** megalapításában, annak megalakulásakor (1875) titkára és rendkívüli tanára volt (1875-1883). Nyugdíjazásáig (1888) zeneszerzést, zenetörténetet, zeneelméletet tanított az intézményben. Életművének maradandó értéke a zenei kultúrpolitikai tevékenysége.

Kiemelkedő írásai: Általános zenetörténet (1886); Az Országos Magyar daláregyesület negyedszázados története; A magyar zene a 19. században (1900).

A ZENÉSZETI LAPOK 1860 és 1876 között hetente megjelenő zenei szakfolyóirat. Alcíme: Heti közlöny a zeneművészet összes ágából. Alapító: Ábrányi Kornél. Főmunkatársak: Bartalus István, Mosonyi Mihály, Rózsavölgyi Gyula.

Állandó rovatok: Vezércikk, Hangversenyi szemle, Művészeti újdonságok, Új művek elemzése, Mosonyi: összhangzattan, Rózsavölgyi: zenetörténeti írások. Negyedévenként kottamelléklet (zongoradarabok).

1869-1872 az OMDE (Országos Magyar daláregyesület) lapja. Főként a kórusok életével foglalkozott, Hangversenyek, beszámolók közlése. Jelentősége: a magyar zenei szaksajtó elindulása, a magyar zenei szaknyelv kialakulása.

A Polgári Dalosmozgalom kezdete

1864 PÉCS DALOSTALÁLKOZÓ

Reggel a fúvószenekar ébresztőt fújt. Közös mise, próba. Aug. 15 ünnepélyes zászlószentelés a Széchenyi téren. Kivonultak a Tettyére, ünnepi hangverseny. Közös ebéd. Este tűzijáték.

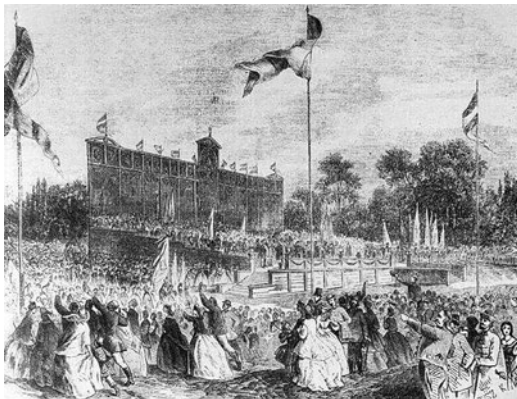
Augusztus 16. megbeszélést tartottak, kimondták, hogy minden évben tartanak egy dalversennyel összekötött ünnepélyes kórustalálkozót.

Pécsi Zászlószentelés felhívása az ország összes kórusához. 18 együttes vett részt, 5 versenyzett. A zsűri feladatát a közönség látta el. Fényes keretek között zajlott a kórustalálkozó, a Széchenyi téren volt a kórusok bemutatkozása, este szerenád.

A Pécsi Dalárda

DALÁRÜNNEP 1865 PEST, VÁROSLIGET

össze a Dalárünnepélyel. Az ünnepségen Liszt Szent Erzsébet legendáját mutatták be, Liszt vezényelt (aug. 15.) Pesti Vigadó, 43 kórus Közél

Bár az 1865-ös kórustalálkozót Budán tervezték megrendezni a találkozóra Pesten a Városligetben került sor. A felhívásra országszerte egyletek sokasága alakult meg.

Ebben az évben tartotta a Pest-Budai Hangszegyleti Zenede fennállásának 25. évfordulóját, és a szervezők az eseményt kötötték

500 énekes részvételével. Augusztus 17. Közös próba a Vigadóban. Kivonultak a Városligetbe (tömeg, katonazenekar) Díszhangverseny. Műsor: Handel: Messiás Alleluia, Liszt: Dante szimfónia, Volkmann Róbert: Ünnepi nyitány. Augusztus 21. Ünnepi közgyűlés. Célja a következő találkozó előkészítése (1866 Arad)

1866 elmaradt az osztrák-porosz háború, és a kolerajárvány miatt.

AZ ARADI ÉS A DEBRECENI KÓRUSTALÁLKOZÓK SZÍNHELYE

Az aradi Dalcsarnok

Legfontosabb eseménye az OMDE megalakulása (csak 16 kórus vett részt az alapításban). Elnök: Madarassy Pál, titkár: Ábrányi Kornél, pénztáros: Engeszer Mátyás. Cél: a magyar zenekultúra ápolása, a magyar nyelven való éneklés népszerűsítése.

1867 Arad, 43 kórus, 600 énekes.

A program már a jól bevált módon zajlott le: fogadás a pályaudvaron, a kórusok bevonulása a városba, a kóruszászlók elhelyezése a Városházán, ünnepi mise, közös próbák, hangversenyek. Verseny (feszültség a bírálatok miatt, kevés zenész volt a zsűriben). Ünnepi közgyűlés.

A debreceni Dalcsarnok

1868 Debrecen.

A képet *Munkácsy Mihály* rajzolta.

A találkozón részt vett *Deák Ferenc* is, aki ekkor használta először Erkel Ferenc vezénylesekor a „karnagy” kifejezést.

DALÁRÜNNEPÉLYEK

1864. PÉCS	1872. NAGYVÁRAD	1876. SZEGED
1865. PEST	1874. KOLOZSVÁR	1886 PÉCS
1866. (ELMARADT)	1878 (ELMARADT)	1889 SZEGED
1867. ARAD	1880. KOLOZSVÁR	1892 BUDAPEST
1868. DEBRECEN	1882 DEBRECEN	1894 FIUME
1870. PEST	1884 MISKOLC	1896 BUDAPEST

Változások a dalárünnepélyeken:

1870 – **Pest:** Elhatározták, hogy a versenyeket nem szabadtéren tartják. Ekkor mondták ki azt is, hogy a kórus karnagya nem énekelhet.

1884 – **Miskolc:** Díjak eltörlése helyette arany, ezüst, bronz kategória. Több kategóriás versenyek létrehozása (jobb és gyengébb kórusok).

1889 – **Szeged:** Titkos pontozásos rendszer bevezetése. Sértődések a bírálatok miatt. Az ismeretlenebb kórusok kerültek előre.

DALEGYLETEK

Lugosi Dal és Zeneegylet 1852 – Wuscung Konrád Pál (1827-1900)

Kitüntetés a pápától, királyi érdemkereszt (1883), művei nyomtatásban. Fellépéseiken nagy sikerek voltak.

Szentesi Dalegylet 1861 – Joó Károly, Református orgonista és kántor (1842-1917). Sikeres szereplések a dalárversenyeken, 1886 OMDE választmányi tagja.

Pécsi Dalegylet 1861 – Wachauer Károly, Székesegyház karnagya (1829-1890) Dalárünnepélyek elindítása, tiszteletbeli tag Erkel Ferenc.

Jászberényi Dalkör 1862 – Palotásy János (1821-1878).

Szekszárdi Dalárda 1863 – Halász János (1805-1882) Liszt: Szekszárdi mise.

Aradi Dalárda 1864 – Kunert Ede, Sikeres kórustalálkozó szervezése.

Nemzeti Dalkör 1864 – Böhm Gusztáv (1823-1878) Pest, iparosok, kereskedők a kórus tagjai.

Kecskeméti Dalárda, Bajai Daloskör, Balassagyarmati Dalos-egyesület, Debreceni Városi Dalegylet, Szarvasi Dalkör, Szombathelyi Dalos-egyesület, Óbudai Dalkoszorú.

Szentesi Dalegylet

Kecskeméti Dalárda

Polgári dalegyletek működése

Tagsága: helyi értelmiségiek, ügyvédek, orvosok, tanárok.

Vezetőség: elnök, alelnök, titkár, pénztáros, levéltáros tisztségek.

Tagdíj: tagdíjat fizettek.

Hiányzás: igazolni kellett, igazolatlan hiányzás esetén pénzbírság.

Öltözet: saját jelvények, egyenruhák, kiegészítők.

Egyleti zászló: zászlóánya a helyi arisztokrácia egy képviselője, kihímzett, feldíszített zászlót vitték magukkal a találkozóra.

Jelige: műsoraikon ez a darab hangzott el elsőként.

A kórusok tevékenyen részt vettek városuk zenei életében,

Hangversenyek, dalestek, zeneestek szervezése,

Rendszeresen közreműködtek a templomok miséin, istentiszteletein.

Ággházy Károly

(1855 Pest – 1918 Budapest)

Zeneszerző, zenepedagógus. A magyar zenetörténet Liszt-Erkel és a Bartók-Kodály közötti időszak jelentős képviselője volt. Műveiben arra tett kísérletet, hogy a 19. sz.-i magyar műdal és a hangszeres tánczene elemeit, illetve a nyugat-európai zene irányzatait és formavilágát egyesítse.

Tanárai közé tartozott Bartalus István, Erney József, majd később Brucknertől tanult Bécsben.

1875-től Budapest Zeneakadémia (tanárai Liszt, Ábrányi, Volkmann)

Párizsban megismerkedett Hubay Jenővel,

Több hangversenyt adtak Nyugat-Európában,

1881-től a Nemzeti Zenede tanára,

1883-tól Berlinben tanított.

1889 hazatér Magyarországra, A Nemzeti Zenede tanára.

Zenéjét a nyugatias iskolázottság és a magyar hagyományok átmentésére irányuló törekvés jellemezte. Közönsége és kiadói nagyra értékelték műveit, így azok nagy része nyomtatásban fennmaradt.

Bartalus István

(1821 Bálványos Váralja – 1899 Budapest)

A magyar zenetörténeti kutatás egyik megindítója volt, s munkássága alapvető a magyar zenetudomány történetében. Mint népdalgyűjtő és kutató korának legjelesebb úttörője. Számos zenetörténeti, zenepedagógiai művet írt, és zenetörténeti forráskutatásokat is végzett. Kolozsvárott tanult jogot, bölcsészetet és teológiát, illetve a konzervatóriumnak volt növendéke (tanára Ruzitska György).

1851-ben költözött Pestre (Hangversenyezett, tanított),
1858-tól rendszeresen publikált,
1860 Zenészeti lapok főmunkatársa (Ábrányi, Mosonyi, Rózsavölgyi),
1867 Kisfaludy Társaság tagja,
1869-től a Tanítóképző tanára volt,
1875-től a Magyar Tudományos Akadémia tagja,
1879 Női karénekek gyűjteménye Gyertyánffy Istvánnal,
1873-tól a Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye (7 kötet).

Hiányosságai ellenére is a század egyik legnagyobb vállalkozása volt. Ebben a vegyes tartalmú gyűjteményben a népdalok mellett a népies műdalokat Bartalus zongorakísérettel látta el.

„Mennyiségben és minőségben is legtöbbet nyújt Bartalus gyűjteménye... Ámde ez a gyűjtemény Bartalus egy nagy tévedésének betege. Ahelyett, hogy mennél több ismeretlen dallam után kutatott volna, Bartalus feladatát abban látta, hogy mennél „szebb” zongorakísérettel ékesítse a dalokat. Mélyen sajnálja ezt a mi nemzedékünk; elgondolni sem tudjuk, mit menthetett volna meg Bartalus az örök pusztulástól, ha gyűjtésre fordítja mindazt a fáradságot, amivel zongorakíséreteit szerkesztette össze.”

Idézet: Kodály Zoltán Az új egyetemes népdalgyűjtemény tervezetéről tartott felszólalásában (1913)

Huber (Hubay) Károly
(1821 Varjas – 1885 Budapest)

Magyarosított neve Hubay Károly
(Hubay Jenő hegedűművész édesapja).
Hegedűművész, karmester, zeneszerző,
zenepedagógus.

Először az aradi konzervatóriumban tanult.
1844-től a Nemzeti Színház első hegedűse,

1851-52 Bécsi Opera hegedűse.

1852-ben visszatért Pestre (a Nemzeti Színház hegedűse),

1862-től Erkel mellett a színház másodkarmestere volt,

1852-től 1885-ig a Nemzeti Zenede tanára volt,

1855 Az első magyar kóruspályázat nyertese Petőfi: Honfidal,

1871-től a pesti Nemzeti Dalkör karnagya,

1881-től az OMDE karnagya,

1884 a Zeneakadémia tanára.

Művei. Vígoperák, dalművek, zenekari és kamarazenekari művek, férfiarok, hegedűdarabok

Káldy Gyula

(1838 Pest – 1901 Budapest)

Karmester, zeneszerző, zeneíró.

Tanulmányait Pesten és Bécsben végezte. Több hangszeren is kiválóan játszott.

1858-tól a Kolozsvári Nemzeti Színház karmestere. Majd Aradon, Pécsen karmesterkedett.

1874-től a pesti Színi tanoda tanára,

1881-től az Opera főrendezője,

1895-1900 között az Opera igazgatója,

1889-ben Nikolits Sándorral és Major Jakab

Gyulával együtt megalapították az első magyar Zeneiskolát, amelynek igazgatója volt.

Major J. Gyula

(1858 Kassa – 1925 Budapest)

Eredeti neve Mayer. Fia Major Ervin zeneíró.

Zeneszerző, zongoraművész, karnagy.

A Zeneakadémián tanult. Tanárai: Erkel Ferenc, Liszt Ferenc és Volkmann Róbert.

Művei főként kéziratban maradtak fenn. Termékeny zeneszerző volt.

Művei: zenekari művek, zongoraverseny, hegedűverseny, kórusművek.

1889 Részes a Magyar Zeneiskolák alapításának.

1894 Magyar női karének egyesület alapítója.

Nőikari gyűjteményes kötete: Új magyar Orpheus (1901).

Zsaskovszky Ferenc

(1819 Alsókubin –1887 Eger)

1846-tól az egri Székes-
egyház karmestere

Zsaskovszky Endre

(1824 Alsókubin –1882 Eger)

1849-től orgonistaként.
működött

Mindketten egyházzenesészek voltak. Prágában tanultak.

Munkásságuk kiemelkedő területe az egyházzene volt. Zsasskovszky Ferenc: *Manuale musico liturgicum* című (1853) egyházzenei énekek tartalmazó kötetében egységes formát nyertek a katolikus egyház különböző szertartásainak énekei.

Főbb pedagógiai kiadványaik az *Egri dalnok* (1866), *Kis lantos* (1875)

GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK NŐI ÉS GYERMEKKARA

Megjelenésük sorrendjében. A kötetek változatosak, némelyik kötet csak magyar szerzők műveit tartalmazza, némelyikben zongorakíséretes műveket is találhatunk és vannak közöttük pedagógiai célzatú kötetek is.

Zsasskovszky Ferenc és Endre: Egri dalnok (1866)	Szebenyi József: Dalgyakorlókönyv (1898)
Kohányi Sámuel: Legújabb dalkoszorú (1867)	Major Jakab Gyula: Új magyar Orpheus (1901)
Goll János: Kis dalnok (1873)	Hódossy Béla: Tárogató (1903)
Zsasskovszky Ferenc és Endre: Kis lantos (1875)	Krausz Gusztáv: Dalgyűjtemény (1903)
Bartalus István – Gyertyánffy István: Női karénekek gyűjteménye (1879)	Győri Margit – Sztójanovits Jenő: Új magyar lant (1904)
Bátori Lajos: Énekkönyv (1892)	Erődi Ernő: Ezüst hárfa (1905)
Dr. Harrach József: Arany lant (1895)	Falk Richárd – Hetényi Albert: Dalok könyve (1906)
Erődi Ernő: Ünnepi daloskönyv (1896)	Beleznay Antal – Vaday József: Alkalmi dalok (1907)
Kovács Dániel: Magyar himnuszok (1896)	

Összegzés

A 19. század utolsó harmadában és a 20. század elején keletkezett kórusművek szerzői karnagyok, zenetanárok és tanárok voltak, akik közül csak kevesen folytattak magasabb zenei tanulmányokat. Műveik bár nem túl jelentősek, mégis akad közöttük néhány igen érdekes és értékes darab.

Műveikre jellemző a homofónia, a terc, szext és kürtmenet. Az egyszerű modulációk a közeli hangnemekbe. A verbunkos zene jellegzetes ritmusvilága, illetve a két bővített szekundos moll skála. Népies műdalokat, népies dalokat és a magyar népdalokat dolgoztak fel. Sajnos műveikben gyakori a rossz prozódia

Munkásságuk más területen volt kiemelkedő.

Lefektették a magyar népzeneutatás alapjait, s bár gyűjteményeik főként népies dalokat és népies műdalokat tartalmaznak, kötetekben már megjelent a magyar népdal, a magyar „parasztszene”.

Ők voltak azok, akik megteremtették a magyar zeneoktatás alapjait, és létrehozták a mai, magyar zenei intézményrendszert (Nemzeti Zeneakadémia, Zeneiskolák országos hálózata).

Általuk indult el a magyar zenei szaksajtó. Ismeretterjesztő cikkeikkel, kritikáikkal megteremtették és kidolgozták a magyar zenei szaknyelvet.

Ők voltak azok, akik az 1860-as évek elején elindították a magyar polgári dalos mozgalmat, mely a 70-es évekre behálózta az egész országot. Aktív részesei voltak a dalárünnepélyeknek és a versenyeken szerzett tapasztalatikkal kidolgozták a modern kórusversenyek szabályait.

Elképzeléseik néha tévutakra sodorták őket, de elkötelezettségük a magyar zene és a magyar dalárügy iránt nem vonható kétségbe.

dr. Fazekas Ágnes

2018. március 13-án a Zeneakadémia Kupolatermében tartott XIV. Karvezető Konferencián hangzott el dr. Fazekas Ágnes, vitettképes előadása. Annak szerkesztett változatát közöljük. *Szerk.*

Aggházy emlékhangverseny a Régi Zeneakadémián

**A Liszt Ferenc Társaság hangversenye április 25-én
Aggházy Károly (1855–1918)
halála századik évfordulójának emlékére**

Aggházy *Liszt Ferenc* legkedvesebb tanítványai közé tartozott az 1875-ben megnyílt Zeneakadémián, majd nyugat-európai sikereit és Berlinben töltött éveit követően hazatért, és fontos szerepet játszott az elmúlt századforduló magyar zenei életében.

A hangverseny műsorszámait e sorok írója ismertette, és bevezetésként az alábbi sorokat olvasta fel:

Tisztelt hölgyeim és uraim, a Liszt Ferenc Társaság ma esti rendezvényén azért gyűltünk össze, hogy a száz éve elhunyt kiváló magyar művész, Aggházy Károly előtt tisztelegjünk. Neve ma is jól cseng a magyar fül számára, bár a zeneélet szereplői aligha ismerik közelebbről a név viselőjét. *Nomen est omen* – a mondás Aggházyra is igaz annyiban, hogy a magyar hangzású név tulajdonosa egész életében ragaszkodott magyarságához, és konokul hajtogatta vesszőparipáját, a nemzeti eszme érvényre juttatását. Amit megtehetett, meg is tette a magyar zene érdekében. Fiatalon Nyugat-Európában próbált szerencsét, de sikereinek csúcsán otthagya az ígért földjét, hogy szülővárosában telepedjen le. Majd amikor a megélhetési körülmények szorítása miatt Berlinben töltött be megtisztelő pozíciót, ismét hazatért Budapestre, szerényebb lehetőségek közé. Gyakran megfordult a fejében, hogy ő is kitanorogjon Amerikába, hívták is eleget, de maradt komoran és csökönyösen. Az